

הופעל-בינוני שתחת נפעל בלשון השו"ת*

א. פתח דבר

בספרות השו"ת נקרות צורות הופעל במקומות שנפעל היה צפוי בהם, כגון: "אם בשביל כבוד הדיוט שלא יופגם מצילין בנפשו ק"ו בשביל פגם גבוה" (נודע ביהודה – מהדי תנינא – חו"מ [18], ס' 1-8).¹ לא מצאנו במקורותינו "פגם" בהפעיל או בהופעל, ו"יופגם" שהצגנו כאן בא במקום הפועל "ייפגם". מתוך מגמה לתהות על ממדיה של התופעה, היקרות הופעל תחת נפעל בלה"ש, איתרתי בחומר של פרוייקט השו"ת שבאוניברסיטת בראילן² את כל פועלי הופעל המפורשים שהם משורשי מחנל"ה. לשון אחר: כל השורשים שיש מהם נפעל, ולא הופעל, בלה"מ או בלי"ח – בדקנום אם נוצר מהם הופעל בלה"ש. מתוך כ-120 שורשי מחנל"ה, שנוצר מהם הופעל בלה"ש, הסרנו כ-60, שהופעלם היה צפוי משום שבשכבות הלשון הקודמות היה מהם הפעיל. במאמר א'³ ניתחנו את מה שעולה מ-60 פועלי ההופעל שהיו צפויי נפעל, היינו 60 השורשים הנותרים (=592 מופעים).

מאחר שבמאמר א' נבדקו רק הפעלים המפורשים, שומה עלינו, כבדיקה משלימה, להתחקות גם אחר מופעי הופעל-בינוני של אותם 60 שורשים, ולראות אם הם עולים בקנה אחד עם ההסבר שהוצג שם. אגב הצגת מופעי הבינוני, נציג כאן גם את הפעלים המפורשים על הקשריהם (את הפירוט הזה לא הצגנו במאמר א').

ב. מופעי הופעל של שורשי מחנל"ה

להלן מופעי ההופעל של שורשי מחנל"ה הרלוונטיים: תחילה (בפיסקה עצמאיה) צורות הבינוני, ולאחריהן צורות העבר והעתיד. בכל אחת מהקטיגוריות נמסרים המופעים בסדר כרונולוגי של זמני מחבריהם.

1. בדיק: "דע"כ מיירי בסכין מושחו ומובדק" מעי"ט" (אדמת קודש-א-אוי"ח [18], יב-3-6).

- * הקיצורים הנוהגים במאמר זה: לה"מ = לשון המקרא; לה"ש = לשון השו"ת; ל"ח = לשון חז"ל; מחנל"ה = מקרא חז"ל נפעל ללא הופעל (וראה בגוף המאמר); שו"ת = שאלות ותשובות.
1. במראי המקום של ספרות השו"ת אנו נותנים בתוך סוגריים רבועים את המאה שבה חי המחבר. במקום ציון של ד"ה (=דיבור המתחיל), אנו מציינים ליד הסימן שתי ספרות (בפסקי דין רבניים מציינות האותיות את העמוד, ולא את הסימן): הראשונה מציינת את מספר הפיסקה בסימן, והשנייה – את מספר המשפט בפיסקה (ולענייננו משפט הוא כיתוב המסתיים בנקודה). ציון מראי המקום בדרך זו נלקח מפרוייקט השו"ת, ויש בה יתרונות.
 2. במאגר של פרוייקט השו"ת נכללים כ-250 קובצי שו"ת, וכל התיאור שאנו מתארים נבנה על פי הנתונים שבמאגר זה.
 3. תוצאותיה של הבדיקה שהזכרנו כאן עומדות להתפרסם אי"ה במאמר ב"לשונו", והוא ייקרא כאן מאמר א'.
 4. לצד מופע זה של "מובדק" מצוין פרוייקט השו"ת 4 מופעים אחרים, אך פרי טעות דפוס הם.

"יען דלא הובדקו אלא מטרפות הסירכה" (רב פעלים-א-יו"ד [19], כג-6-1); "דבאשה שכבר הובדקה בביאות של היתר ליכא דין רמיית [=רואה מחמת תשמיש]" (מהרש"ם-ז [19], ח-4-2); "פירש"י ואחתיניה מן הכהונה עד שיובדק⁵ הדבר שמעלה היא בכהונה עכ"ל" (נודע ביהודה – מהד' קמא – אה"ע [18], סה-11-2); "שלא הורידוהו לחלוטין רק עד שיובדק הדבר" (שם, סה-11-3); "לאו לגמרי אחתיניה רק עד שיובדק" (שם, סה-11-4); "ואחתיניה מן הכהונה עד שיובדק הדבר" (שם, סו-3-7); "דעכ"פ לפי שעה מחתינן עד שיובדק" (שם, סו-9-2); "שיובדק כל סווערזענץ אם לא חסר משם אדם ששמו שמעון רק זה" (שם-מהד' תנינא-אה"ע, מז-6-2); "לכן כל אילן ואילן אשר יובדק ע"י מומחים שאינו מורכב אין לנו לחוש אולי הוא שתול מאילן מורכב" (ציץ אליעזר-יא [20], מד-29-9).

2. בחן⁶: "אלא ע"כ אין המובחן הזה אבן בוחן" (חתם סופר-ד-אה"ע-ב [19], קנג-11-1).

"שאם יובחן הפנקס בכל הבחינות שהזכרתי" (נודע ביהודה-מהד' תנינא-ח"מ [18], כו-12-3); "צריך שיובחן זה בעוד הריאה בתוך הבהמה" (חתם סופר-ב-יו"ד [19], לא-1-1).

3. בטל⁷: "שכל טיפה שבו מעורבת ומובטלת⁷ במים" (מהרש"ם-ד [19], י-3-4); "א"כ תקשה דיובטל ברוב" (עין יצחק-א-או"ח [19], כו-30-11); "א"כ תקשה דיובטל ברוב" (שם, כז-3-3); "דממון של הקדש יובטל ברוב" (שם-יו"ד, יד-5-2); "דהוי זה כאמתלא המועיל ובכדי לקיים כל עיקר עדותו ולא יובטלו" (שם-אה"ע, כג-40-8).

4. גזר⁸: "אלא גז"ה [=גזירת הכתוב] שלא יוגזר הדבר א"כ נעשו בפני ב"י" (חתם סופר-ג-אה"ע-א [19], ק-13-1).

5. גנב⁹: "כיון דיש ספק הפסד אם יוגנב וכדומה" (מהרש"ם-ג [19], קכד-9-1); "ואדרבה לכשיגנב או יאבד השומר מחויב לשלם לו" (אחיעזר-ג [20], סב-5-1).

6. גרע¹⁰: "ולביתו לא יתן מוגרעות" (חתם סופר-ב-יו"ד [19], רמב-23-2); "מ"מ לא יוגרע כח כתיבה לענין קיום הדבר" (חוות יאיר [17], קצד-2-8); "כדי שלא יוגרע כחה חלק הבכורה" (שבות יעקב-ג [18], קעד-2-1); "למה יוגרע כחם נגד בע"ח" (שאילת יעבץ-ב [18], ג-2-12); "שיוגרע דינו לענין נאמנות" (נודע ביהודה-מהד' תנינא-יו"ד [18], קנו-2-1); "מ"מ לא יוגרע כח כתיבה לענין קיום הדבר" (חתם

5. אך ברש"י (כתובות כו ע"א), המקור לציטטה זו, "שיבדקו". הצורה "יובדק" היא אפוא משל ר' יחזקאל לנדא, בעל "נודע ביהודה".
6. מופע הבינוני שבתם סופר חוזר פעם נוספת, כציטוט במנחת יצחק-ו [20], מד-2-2. מאחר שציטוט מדויק הוא, אין לראות בו מופע שני. ומצאנו מופע אחר של "מובחן", אך סביל של הפעיל הוא ואינו מעניינו (ראה שואל ומשיב-מהד' א-ח"א [19], כב-7-7).
7. פרויקט השו"ת מונה מופע נוסף: "יובטלה ומובטלת מכמה טעמי שאבאר" (מור ואהלות-ח"מ [19], כח-3-1). נראה לי שמופע זה הוא טעות דפוס, וצ"ל ומבוטלת.
8. מתוך 33 המופעים של גרע-הופעל המפורשים, וכולם עתיד, הבאנו כאן רק מופע אחד מכל חיבור.

- סופר-ב-יו"ד [19], רכז-6-3); "שיוגרע או יפול כח מקצת שטי"ז [=שטר זה] או כולו" (חיים ביד [19], סט-7-1); "דג"כ לא יוגרע ממנה בעלמא" (עין יצחק-א-אוי"ח [19], כב-4-9); "יש לצפות שלא יוגרע מספר הבאים לשם לתפלה וללימוד" (עזריאל-א-אוי"ח [19], כז-9-1); "יוגרע שיעבודו" (אחיעזר-ג [20], מא-4-2); "לא יוגרע בשביל כך כח הקנין" (משפט כהן-עניני א"י [20], פח-22-2); "ויוגרע כח" (היכל יצחק-אה"ע-ב [20], סז-16-3); "דאין סברא דבשביל שנשתבח הרוטב ע"י שקלט גם טעם הבשר יוגרע ברכתו" (אגרות משה-או"ח-א [20], פא-2-1); "וא"כ אמאי יוגרע הוא דסדר עולם" (מנחת יצחק-ה [20], ג-9-1); "יוגרעו ממנה כל עניני אישות" (פסקי דין רבניים-ה [20], שכט-13-2).
- 7. גרר:** "והוגרר אל הטייו לאותו מקום שמצאורו" (חתם סופר-ג-אה"ע-א [19], פט-4-1); "כי כן כוונת המתקנים הוגררו אחרי תקנת טוליטולא" (מר ואהלות-אה"ע [19], יב-29-2).
- 8. דחי⁹:** "וידחו הזקנים לגמרי לקרוא ולהתפלל ביחיד" (נודע ביהודה-מהד' קמא-אוי"ח [18], ג-2-2); "וידחה החופה עד שיכין מחדש" (שם, כז-4-4); "וידחה קידוש לבנה לגמרי כדי לקרות בציבור" (שם, מא-11-5); "וא"כ יודחה פרסומי ניסא לגמרי" (שם, מא-11-10); "שע"י יודחה שמיעת מקרא מגילה" (שם, מא-11-11); "וע"י קריאת המגילה יודחה תמיד של בין הערב" (שם, מא-12-5); "ואם יקדים התמיד יודחה המגילה" (שם, מא-12-8); "וידחו הנשואין זמן מה" (שם-יו"ד, ק-3-6).
- 9. דחק:** "דאמאי הודחקו הנך אמוראי להטעותו" (בצלאל אשכנזי [16], כו-3-17); "אמאי הודחקו הנך אמוראי לקמן להטעותו" (שם, לד-2-13); "וע"י יודחקו המים בהצינורות החלולים וילכו לתוך באר הקטנה" (מהרש"ם-א [19], מד-2-2).
- 10. דרש:** "אחרי שיוחקר ויודש שאין מאריך נעלקין אחר בלאדז" (אחיעזר-ג [20], י-8-1).
- 11. הרג:** "הרי גם הוא הרג במזיג ומהראוי שיוהרג" (מהרש"ם-ה [19], ו-9-4).
- 12. זקף:** "שהרי מי שנתן לו העיסקא הוזקף עליו החצי בתורת מלוה" (שופריה דיעקב-ב-ח"מ [19], לז-2-26).
- 13. זרק¹⁰:** "כמו הוזקף חץ והיה תריס בידו" (מהר"ח אור זרוע [13], קסט-1-13); "גם אפילו יוזקף לאשפה אין בי עון כ"כ" (הרמ"א [16], ו-10-4); "שאני מתירא שלא יקרה לאגרותי שיוזקפו לאשפה" (שם, ז-11-4).
- 14. חקר:** "יעדותו של הנער אם יוחקר על הסימנים מועיל עדותו לבדו" (נודע ביהודה – מהד' קמא-אה"ע [18], מא-3-1); "אין לעשות שום מעשה עד
9. הובאו כאן רק פועלי דחי-הופעל שמשמעם 'נדחה בזמן', והאבחנות הלקסיקאליות הובאו במאמר א. פרוייקט השו"ת מונה צורת בינוני אחת, אך היא מן המאה ה-20 ומשמשת סביל של 'הזריק', וא"כ אין היא רלוונטית לעיוננו. גם הפעלים המפורשים שכאן יש לצדם בפרוייקט השו"ת סבילי 'הזריק', ולא הובאו כאן, כמובן.

- שיחוקר** בק"ק שווערין" (חתם סופר-ג-אה"ע-א [19], י-9-1); "ומ"מ טרם כל **יוחקר** הדבר בשווערין" (שם, י-37-1); "אחרי **שיחוקר** ויודרש שאין מאריך נעלקין אחר בלאדז" (אחיעזר-ג [20], י-8-1); "ולעכב הדבר עד **שיחוקר** היטב" (עזרת כהן-עניני אה"ע [20], י-8-5).
- 15. חרץ:** "וכאשר **יוחרץ** מבי"ד ישראל כה יקום" (חתם סופר-ה-חוי"מ [19], ד-10-28).
- 16. חרש:** "נתברר לי שאם רק **יוחרש** כראוי להשמדת העשבים אז אין שום חשש היזק מצד קרקעות השובתים ליתר הקרקעות" (משפט כהן-עניני א"י [20], עד-2-1).
- 17. חשד:** "דלא **הוחשדו** בני ישראל ובנות ישראל על כך" (מלמד להועיל-ג-אה"ע וחוי"מ [19], צה-2-5).
- 18. חתך:** "אז יבאו שני הצדדים ויחתך הדין" (שבות יעקב-א [18], קז-3-11); "מ"מ לא **יוחתך** באזמל כללי" (חתם סופר-ב-יו"ד [19], רמח-6-1); "אף דאם **יוחתך** אח"כ למעלה תחזור-להכשירה" (אחיעזר-א-אה"ע [20], יב-1-13).
- 19. טחן:** "כיון דממילא ודאי **יוטחן** כשיתן לכהן" (ר' עקיבא איגר [19], עז-4-1); "אף דטחינת החטים **שיוטחנו** בשבת לא הותחלו" (אגרות משה-או"ח-ד [20], ס-3-1).
- 20. טמא:** "שוב יועיל להציל על הבית שלא **יוטמא**" (מהרש"ם-ג [19], מב-3-1); "דא"א [=דאי אפשר] לטמא אחרים עד **שיוטמא** בעצמו" (שם-ה, יט-5-1); "דלעולם **יוטמא** גם בכ"ש" (שם-ז, כג-1-3); "הרי **יוטמא** הדם בנגיעה" (שם, שם).
- 21. כתש:** "אחר **שהוכתשו** והוסרו הקליפות שנשתנו" (אגרות משה-או"ח-ד [20], מד-10-1).
- 22. למד:** "מ"מ **יולמד** הסברא לכאן" (חתם סופר-ד-אה"ע-ב [19], סז-27-1).
- 23. לקט:** "ואחרי **שיולקט** העשבים האלו, **יולקט** העשבים שעל הקברים... דבזה **שיולקטו** בין הקברים... ממילא לא יהיה יד רועים עכו"ם שולט בזה" (ר' עקיבא איגר-תשובות חדשות-יד [19], יד-9-1).
- 24. מאס:** "ומואס **יומאסו**" (הנואף והנואפת" (חתם סופר-ד-אה"ע-ב [19], קי-2-1).
- 25. מחלו¹²:** "לא **יומחלו** לו עונותיו" (בנין ציון [19], עט-2-1; עט-4-1 (2x)).
- 26. מחק:** "ויומחק בודאי לזמן קרוב" (אחיעזר-ב-יו"ד [20], מח-3-4); "וסימן של מתכת תפור בבגד באופן שלא **יומחק**" (היכל יצחק-אה"ע-א [20],

11. במאמר א נידון היחס בין "ומואס יומאסו" ובין "מות יומתו" שבמקרא.
12. מחל-הופעל נקרה בפרוייקט השו"ת 3x, וכל המופעים הם ב"בנין ציון" בתוך הצירוף "לא יומחלו לו עונותיו".

- ל-41-2); "שעי"ז **יומחקו** ממילא במים" (ציץ אליעזר-ג [20], א-31-4);
"ויומחק במים" (שם, שם); "מפני שהרי ברור הוא **שיומחק**" (שם,
א-32-2); "מכיון שבודאי **יומחקו** בגרמת פעולתו" (שם, א-32-4).
- 27. מכר:** **"יומכר** הבית בהרבה יותר מסך הנ"ל" (חתם סופר-ג-אה"ע-א [19],
קלא-3-2); **"יומכר** א' להעמיד מצבת אבן על קברה" (שם-ד-אה"ע-ב,
קסד-3-2): **"שיומכר** הבשר ויאכלוהו" (מהרש"ם – א [19], מב-3-10);
"שעי"ז **יומכר** בטוב" (שם-ב, קמח-4-1); **"יומכר** בב"ד" (שם-ד, כ-6-9);
"דאין המוכרים מקפידין רק **שיומכר** לעכו"ם" (שם-ו, כז-4-1); "דאין
מקפידין **שיומכר**" (שם-ז, פא-2-3).
- 28. מנע:** "שעכ"פ החיוב הבא כשיגדיל לא **יומנע** מחמתו" (אורח משפט-או"ח
[20], סב-1-12).
- 29. מסר:**¹³ "ושאר ממונו **יומסר** בידי האפוטרופוס" (ראנ"ח [16], לא-1-1); "משום
חשש סכנה **שיומסר** לידי זרים" (נודע ביהודה-מהד' תנינא-אה"ע [18],
לד-3-4); "ובטרם **יומסרו** הפירות ללוקח אף אם ישרפו יהי פסידא
דמוכר" (ר' עקיבא איגר [19], קלד-11-1); "דאיכא חששי שהילד היולד
יומסר לידי עכו"ם" (חתם סופר-ג-אה"ע-א [19], לו-1-2); "דאינס חלים
הקדושין עד **שיומסר** להאשה הגט בכת"י יכתוב הוא גט אחר לשמו
ולשמה" (מהרש"ם-ה [19], מד-6-1); "אך הא תינח אם **יומסר** לקהל
דצייתי לדינא דפוסקים" (מלמד להועיל-א-או"ח [20], יז-1-6); **"שיומסר**
תיכף משלו לרשות המקבלי" (אגרות משה-אה"ע-א [20], קד-10-1);
"שישתדלו שמה שלא **יומסר** זה הגט להאשה" (ציץ אליעזר-טו [20],
סה-4-3).
- 30. מצא:** "ולא **יומצא** אף אחד מני אלף שישאל או יתן וימכור התיבה של הנחת
סחורה שלו לשום אדם" (חתם סופר-ג-אה"ע-א [19], נ-3-2).
- 31. מרט:** "ואם **הומרטה** נוצתו ראויה להתכבד ואינה בטלה" (יכין ובוועז-א [15],
לג-1-1).
- 32. משה:** "וכיון **שהומשחו** הוקדשו" (חתם סופר-א-או"ח [19], לז-2-1).
- 33. משך:**¹⁴ **"שהומשכה** הקדושה הזאת גם כשחרב הבנין" (משפט כהן-עניני א"י
[20], צו-10-3); "אבל לא **יומשך** מזה הדין שכתבת לדעת הרמב"ם
(מהרלב"ח [15], א-25-10); **"ויומשכו** הסדרים הללו בעד זמן קצוב"
(שאלת יעבץ-א [18], עח-2-29); "ואז **יומשך** איסור ערלה עד התשיעית"
(נודע ביהודה-מהד' קמא-יו"ד [18], פח-2-8); **"שיומשך** הרשות הזה
13. בפרייקט השו"ת יש 25 מופעים של מסר-הופעל, כולם בעתיד, והבאנו כאן רק מופע אחד מכל חיבור
שבהם נמצא מסר-הופעל.
14. פועלי משך-הופעל שהם צפויי נפעל משמשים בשלושה משמעים שונים: א. 'נמשך (על פני זמן); ב.
'ינע, נגרם; ג. 'נסחב, נגרר. המספר הכולל של המופעים (בשלושת המשמעים) הוא 42 (1 אעבר;
41 אעתיד), והבאנו כאן רק מופע אחד מכל חיבור שיש בו משך-הופעל רלוונטי. המופעים מובאים כאן
ללא חלוקה לשלוש הקטיגוריות הלקסיקאליות הרלוונטיות.

תמיד" (חיים שאל-א [19], ל-3-43); "ואם **יומשך** הדבר יוכל להתעכב זמן זמנים מטרדות המתחדשות בכל עת" (חוט המשולש-ג [19], מז-2-3); "אלא דהפעולה **שיומשך** תמיד הביטול דבזה גם אחר הביטול יחד ישאר הביטולי" (ר' עקיבא איגר [19], לח-6-1); "איכא למיחש **שיומשכו** בדברים אל בית אחד מהערלים" (חתם סופר-א-אוי"ח [19], ס-1-2); "**ויומשך** מזה שיסריח המת" (האלף לך שלמה-אוי"ח [19], קמז-5-2); "משום דמי יודע דעד כמה **יומשך** רפואתו" (עיין יצחק-ב-אה"ע [19], לה-4-8); "**שיומשכו** אחריה בזנות" (מהרש"ם-ב [19], קמז-5-2); "**ויומשך** פקוח נפש עי"ז" (מלמד להועיל-ב-וי"ד [19], קח-1-2); "ואם מזה **יומשך** שהם ירבו לנטע אין כ"כ חשש" (משפט כח-עניני אי"י [20], יג-2-2); "ולא **יומשך** ע"י אהל הגזיימס" (אגרות משה-וי"ד-א [20], רנ-2-5); "שאם **יומשך** הד"ת [=הדין תורה] לכמה ימים יבקשו מן הצדדים להוסיף על הסכום שהשלימו" (מנחת יצחק-ה [20], קלד-2-5); "או **שיומשך** איזה זמן יותר" (ציץ אליעזר-ו-סי' מב-אורחות המשפטים [20], ז-6-1); "מ"מ מספק מכין את עצמו אולי לא **יומשך**"¹⁵ (פסקי דין רבניים-ו [20], קט-20-1).

34. מתח: "**שיומתחו** ב' לחייו כל מתיחתו" (2x, מנחת יצחק-ה [20], ד-14-1); "ולא על **שיומתחו** ב' לחייו יותר מהרגיל" (שם, שם).

35. נגף¹⁶: "ראובן היה **מוגף** על ערש דווי" (מהרש"ם-אה"ע [16], צ-1-1); "ומפרישים ומבדילים **המוגף** משאר העם, ואמו של **המוגף** בתוך ביתו, ואשתו של **המוגף** מתה קודם ו' או ז' ימים" (דברי ריבות [16], רכט-1-1); "ומבדילים ומפרישים **המוגף** משאר העם, ואמו של **המוגף** היתה עמו לשרתו ולשמרו, ומטלטלי הבית והנדוניא היו עם **המוגף** ואשתו של **המוגף** מתה קודם לזה ו' או ז' ימים" (מהרש"ך-א [16], ה-1-1). "ב' או ג' ימים קודם שחלה **והוגף** ה"ר מצליח הנז' פגעי אתו בשוק" (מהרש"ך-ב [16], קצו-1-2); "כי אמה חלתה **והוגפה**" (שם, קצו-3-1).

36. נקב: "שמא יפסק באמצע ולא **יונקב**" (מהרש"ם-ג [19], ע-2-1).

37. סחב: "שכל יהודי הולנד **שהוסחבו** ממחנה וועסטערבורג (בהולנד)... כולם הובאו לסוביבור" (היכל יצחק-אה"ע-ב [20], עט-3-1).

38. סתם: "אלא שאין כל הנקבי ראוי **שיוסתם** הקנה על ידיהם" (חתם סופר-ג-אה"ע-א [19], יד-15-2); "אין מונים האבלות עד **שיוסתם** הגולל" (מהרש"ם-ד [19], קיב-1-8); "שהנקב **יוסתם** וגם יוליד" (ציץ אליעזר-ט-סי' נא-קוני רפואה במשפחה [20], א-81-3).

39. סתר: "הכל **מוסתר** ומופרך מיניה וביה" (מהרש"ל [16], מט-7-2); "הכל **מוסתר**¹⁷ ונפרך מיניה וביה" (הרמ"א [16], עא-6-1); "וזה **מוסתר** מהא

15. ציטוט מ"כסף הקדשים" לחושן משפט סי' שיב, סעיף ח.

16. צורות נגף-הופעל שכאן משמען יחלה בחולי קשה (מגפה) או מת ממנו.

17. מובאתו של הרמ"א דכאן מתייחסת למובאה הקודמת, ממהרש"ל. על היחס שבין תשובות מהרש"ל והרמ"א בנדוננו ראה הערה בשו"ת הרמ"א, ראש סי' עא.

דסברי רבנן (בפ"א דכלאים מ"ז) דאין מרכיבין ירק באילין (צ"ץ אליעזר-א [20], טז-17-1).
"והנה אין ראייה שבשבילם יוסתר דעת השר" (שבות יעקב-א [18], צז-2-11); "בכדי שלא יוסתר פירש"י בסנהדרין מבמנחות" (משיב דבר-א [19], ד-6-4).

40. עקר:

"והוי כאלו הנך פירי לא הועקרו ולא נאסרו מעולם" (מר ואהלות-יו"ד [19], ד-4-1); "ולא ישאלו על נדרם ולא יועקר למפרע" (חתם סופר-ה-ח"מ [19], קד-6-1); "ויועקר למפרע כל דיבורו" (מהרש"ם-ד [19], קיא-6-6); "דאי ידחה האיסור יועקר כל האיסור לגמרי" (שם-ה, לו-6-1).

41. פגם:

"ולא שיהיה צורתו עוברת ומופגם בלילה א"י" (חתם סופר-א-או"ח [19], קנה-2-1); "דבליעת אבי"י [=אוכל בן יומו] מופגמת לגמרי" (מנחת יצחק-ה [20], ה-28-1).

"שאיסור שהופגם ע"י דבר אחר וחזר והושבת דחוזר לאיסורו" (שרידי אש-ב [20], לה-7-2); "אלא שהופגם ועדיין שמו עליו" (אגרות משה-יו"ד-ג [20], כח-3-1); "אם בשביל כבוד הדיוט שלא יופגם מצילין בנפשו ק"ו בשביל פגם גבוה" (נודע ביהודה-מהד' תנינא-ח"מ [18], ס-8-1); "רק ע"י שיופגם מתחלה בתערובות דברים הפוגמים ושוברים" (אחיעזר-ב-יו"ד [20], יא-6-1); "א"א שתתהפך לדבש כ"ז שלא יופגם מתחלה" (שם, שם); "ויופגם האיסור" (שם, שם); "מ"מ כיון דא"א רק ע"י שיופגם דמי למוסק" (שם, יא-16-1); "ויופגם האיסור" (צ"ץ אליעזר-ו [20], טז-40-1).

42. פטר¹⁸:

"ולכן גבי צידה שפיר מופטר¹⁹" (מהרש"ם-ה [19], לה-8-1).
"ולא הופטרו²⁰ כלם במחילי שמחלו לשמעון" (ראני"ח [16], ס-5-11);
"כי במה יופטרו" (נודע ביהודה-מהד' תנינא-ח"מ [18], מב-6-4);
"ויופטר על גמר ביאה" (האלף לך שלמה-אה"ע [19], לב-1-6); "א"כ י"ל דה"ה בשגגה דלא יחוייב משום הסברא דה"ה לה לעיוני ויופטר" (עין יצחק-א-אה"ע- [19], ע-9-4); "דהמלוה יטעון, אחר שכבר גבה, א"י [=איני יודע] אם נתחייבתי ויופטר" (מהרש"ם-א [19], כ-8-4); "אעפ"י דע"י ההקדש וההפקר יופטר" (אחיעזר-ג [20], מא-12-3).

43. פסל²¹: "עכ"פ מדרבנן מופסל²² לכ"ע" (מהרש"ם-ג [19], סב-3-1).

18. בפרוייקט השו"ת יש בסה"כ 105 מופעים של פטר-הופעל (1×בינוני; 1×עבר; 103×עתיד). 97 מתוך מופעי העתיד הם בשו"ת מהרש"ם, והבאנו כאן רק את הראשון שבהם. כמו כן הובאו כאן שמות המופעים הנותרים (בינוני, עבר ועתיד).
19. מתקני פרויקט השו"ת תיקנו "מופטר" זה ל"מיפטר". לאור כ-100 מופעי פטר-הופעל שבמהרש"ם, תיקון זה נראה כקלקול.
20. ראני"ח מצטט כאן מתשובות הרא"ש, אך בהן נאמר "הפסידו" (תשובות הרא"ש עג/טז-101), וא"כ "הופטרו" היא משל ראני"ח.
21. פסל הוא השרש הפורה ביותר מבין השרשים הנדונים כאן. יש ממנו 192 מופעים (1×בינוני; 7×עבר; 184×עתיד). הובאו כאן כל מופעי הבינוני והעבר, וממופעי העתיד הובאו רק אחד מכל חיבור.
22. לאור 82 מופעי פסל-הופעל שבשו"ת מהרש"ם, "מופסל" דכאן היא אותנטית כנראה, ותיקונם של מתקני פרויקט השו"ת ל"מיפסל" אינו במקומו. ראה גם הע' 19 לעיל.

"**שהופסל** המקוה ע"י לקיחת מימיו על ידי כלי" (אבקת רוכל [16], נט-3-2); "דלא **הופסלו** הזהובים בפועל" (דברי ריבות [16], תיח-1-3); "דלמה לא **יופסלו** מים שבתוך הכלי" (מהרש"ד-ב [16], רכה-1-3); "**יושהופסל** פסול גמור" (תורת אמת [17], כד-41-1); "שלא **הופסל** השטר הראשון" (שם, קה-4-3); "שהרי הוא חוזר להכשר במה **שהופסל**" (גינת ורדים-יו"ד [17], א/ב-36-1); "**שהופסל** לישבע" (שם, שם); "אף שזרק בהכשר אפשר **שיופסל**" (נודע ביהודה-מהד' קמא-יו"ד [18], מא-16-2); "**ויופסל** מדרבנן" (רי עקיבא איגר [19], קיט-3-1); "לא **יופסל** דיין בקול" (חתם סופר-א-או"ח [19], יב-12-1); "א"כ **יופסלו** לעולם" (האלף לך שלמה-או"ח [19], קמז-1-3); "שלא **יופסל** לעבודה" (יהודה יעלה-א-או"ח [19], מה-6-1); "שמא **יופסל** כהן העובד" (בנין ציון [19], א-3-1); "שלא **יופסל** הרוטב" (באר יצחק-יו"ד [19], ז-6-1); "מ"מ יוכשר קרבנו ולא **יופסל**" (עין יצחק-א-יו"ד [19], ט-14-5); "שלא **יופסלו** בשביל מים החמים השאובים" (ישועות מלכו-יו"ד [19], לה-1-1); "שלא **יופסלו** ע"י עבודה" (שאלת דוד-או"ח [19], ג-9-1); "הרי התם גם דיעבד **יופסלי**" (מהרש"ם-א [19], סז-17-8); "שלא **יופסל** שחיטתו ע"י" (אחיעזר-ב-יו"ד [20], ה-2-1); "ולא **יופסל** ע"י צירוף פסולים וקרובים" (עזרת כהן-אה"ע [20], כב-52-4); "ובינתיים יאבד או **יופסל** ע"י" (אחיעזר-ב-יו"ד [20], ה-2-1); "ולא **יופסל** ע"י צירוף פסולים וקרובים" (עזרת כהן-אה"ע [20], כב-52-4); "ובינתיים יאבד או **יופסל** הגט שביד השליח" (קול מבשר-א [20], כה-6-7); "מ"מ **יופסל** מטעם הווייתו בידי אדם" (שרידי אש-ב [20], פז-5-3); "ובכל אופן לא **יופסל** הגט משום כך" (היכל יצחק-אה"ע-א [20], ג-91-2); "לא **יופסל** במראה יין" (אגרות משה-יו"ד-א [20], קכ-51-3); "דלא **יופסל** ג"כ ע"י צירוף פסולים וקרובים" (מנחת יצחק-ב [20], סו-13-1); "ולא **יופסל** ע"י צירוף פסולים וקרובים" (ציץ אליעזר-ח [20], לז-16-1).

44. פרע:

"**שהופרעו** המעות מן הבאנקו לפורען למלוה" (גינת ורדים-אה"ע [17], ד/ט-1-7); "יעד **שיופרע** מה שפסק לו אביו" (מהר"ם מרוטנבורג-ד [13], רמט-1-8); "גובין הקהל שליש מהחובות **כשיופרעו**" (מהר"י ווייל [15], פד-1-21); "שאם לא **יופרע** גם על הקרן כלום שפטור גם הוא" (נודע ביהודה-מהד' קמא-חו"מ [18], ל-60-1); "**שיופרע** חובו מלוי" (שם-מהד' תנינא-חו"מ, נג-4-2); "דחושש לכבודו **שיופרע** חובותיו" (רי עקיבא איגר [19], סח-12-1); "יעד **שיופרע** לה חובתה" (שם, קלה-8-1).
 "כי רוב דבריו תמוהים ומופרצים" (יהודה יעלה-ב-אה"ע וחו"מ [19], קמט-3-1).

45. פרץ:

"כי ח"ו ע"י זה **יופרץ** פרצה בתקחז"ל" (נודע ביהודה-מהד' קמא-אה"ע [18], יג-13-3); "כדי שלא **תופרץ** גדר הכשרות בבתי ישראל" (ציץ אליעזר-ח [20], כ-17-3); "כדי שלא **תופרץ** גדר הכשרות בישראל" (שם-ט, כו-13-1); "גם בזה **יופרץ** הדבר **ויופרצו** החומות" (שם-ט-סי"ז-קונטרס רפואה בשבת, ב-54-2); "ויהן מזה שברור הדבר **שיופרץ** להרבות לאכול בכלל בלא בדיקה" (ציץ אליעזר-יב [20], נב-8-1).

- צורות הופעל-בינוני, המשמשות במשמע 'מי שהוסר ממנו בגד (או דבר אחר)' או במשמע 'אבסטרקטי', הן סבילי הפעיל, ואינן מענייננו.
 "בין כך ובין כך **הופשטה** חלוקי הי" (מב"ט-ב [16], קעט-2-2);
 "שהרי היא בעיא בגמרא **והופשטה**" (מהרש"ם-יו"ד [16], קעב-2-1);
 "שהרי לא **הופשטה** בעי"א" (מהרש"ל [16], פד-2-2); "דכבר **הופשטה**"
 (חיים שאל-ב [19], לה-4-19); "**יופשט** מהא דב"ד מקנאי" (משיב
 דבר-ד [19], מב-3-4); "דשמא **יופשט** האיבעיא הנ"ל" (עין
 יצחק-ב-אה"ע [19], נא-22-29); "הפשט לא **יופשט**" (א-10, יביע
 אומר-א-או"ח [20], טו-23-28; טז-4-9; שם-ד-יו"ד, ו-6-9; לא-4-79;
 לג-4-31; שם-ה-אה"ע, ו-6-58; שם-ו-או"ח, טו-6-46; יחוה דעת-ד,
 א-5-6).
- "שגדולי ישראל **יוצמחו** מהם" (עזריאל-א-יו"ד [19], רכט-19-1); "גדולי
 ישראל **יוצמחו** מהם" (שם, רכט-50-1); "שע"י חומרא דרבנן, **יוצמח**
 קולא לאיסור תורה" (מהרש"ם-ב [19], קב-3-1); "אף שאחר איזה זמן
יוצמח מזה טובה לבעל הקרקע" (שם-ג, שח-2-14); "**שיוצמח** בזה טובה
 לעניים" (שם-ה, עז-1-1).
- "ידו הרביעית **הוקדחה** כאן מחמת [צ"ל: מאמת] המים" (הרי"ד [13],
 א-4-3); "כגון **שהוקדחה** מן האמה" (שם, א-5-2).
- "כי ע"י שפי הרחם צר לא **יוקלט** בתשמיש הזרע לתוכה" (מהרש"ם-ג
 [19], רסח-1-3); "**שיוקלט** אצלם דברי הראשון יותר" (אגרות
 משה-חוי"מ-א [20], ז-9-3); "כי ע"י שפי הרחם צר לא **יוקלט** בתשמיש
 הזרע לתוכה" (א-2, ציץ אליעזר-ט-סי' נא-קונטרס רפואה במשפחה [20],
 ד-122-2; שם-ג, כז-ג-2-6).
- "**והוקנס** בביונות וכו' כראוי לו" (חוות יאיר [17], קצט-2-1); "וע"כ
הוקנס עוד סך רב" (שם, רלא-1-2); "ומי שאין לו התיור **יוקנס** סך יוד
 זהובים" (שאילת יעבץ-ב [18], קצו-6-10); "**יוקנס** בקנס ממוין" (נודע
 ביהודה-מהדי תנינא-או"ח [19], נט-2-1); "והעובר... ולא ישלם כחק
 הנ"ל **יוקנס**" (חתם סופר-ג-אה"ע-א [19], קלט-2-1); "מה שתיקנו
שיוקנס על זה העובר" (שם, קלט-3-1); "מי ששחק בקארטין **יוקנס** בסך
 עשרה זהו" (שם, קלט-5-1) "העובר **יוקנס**" (שם, שם); "במה **יוקנס**"
 (שם, שם); "שלא קבעו קנס במה **יוקנס**" (שם, שם); "כדי שלא **יוקנס**
 הוא" (אגרות משה-אה"ע-א [20], נד-10-1).
- "**והושארו** בקופת ההקדש רק סכומים מינימליים" (פסקי דין רבניים-ב
 [20], יח-59-1); "**ויושאר** הבית בימי שבת ויו"ט רק להעכו"ם הפועלים"
 (מהרש"ם-ב [19], קעב-4-1); "ולא שכיח שלא **יושאר** שרש בריאה"
 (שם-ג, לח-2-1); "הברירה בידי לוי אם **שיושאר** בקנייתו או שיתן לו ש'
 טראטע [=שטר חוב]" (שם, מד-2-1); "**ויושארו** רק אות אל"ף למ"ד"
 (שם-ד, לב-2-1); "וא"כ **יושארו** בלא רב הגון לגמרי" (שם, מ-2-5); "רק
שיושאר בתשמישו הראשון" (שם, צז-9-1); "עד **שיושאר** סי' כנגדם"
 (שם, קג-2-2); "כיון דאדעתא דהכא נכנסו **שיושאר** הס"ת כאן" (שם-ה,

ט-2-1); "יש חשש שיבזבו נכסי ולא יושאר להם נחלה במוות" (שם, לח-5-1); "דע"כ אינו הכוונה שהוא החלטה שיושאר שם ולעולם" (מנחת יצחק א [20], כג-7-1).

52. שכח: "עכ"ז חשו דשמה יושכח לאחי"ז" (עין יצחק א-אה"ע [19], יא-22-14); "וע"כ חשו לתקלה דשמה יושכח וישא כשירה" (שם, יא-22-15); "ולבסוף שיושכח הדבר יוצאו לעז אדרבה לומר דלא זהו שגירשה" (שם-ב-אה"ע, כב-32-6).

53. שלח: "שמועיל בין של ישראל המושלח ע"י גוי" (יכין ובעז א [15], קכ-3-3); "שיקפידו על הסבלונות מושלחים לפני הקדושין" (מהרי"ק החדשים [15], מו-3-4); "כי כל נכסי סוחרי יאנינה וארטה הם מושלחים בידי הקונצולו [=ממונה מהמלכות האיטלקית]" (מהרשד"ם-חוי"מ [16], פד-1-1); "משעת שחיטה נאסרת השחיטה, והמושלחת²³ מותרת" (פנים מאירות ב [18], קכח-2-3).

"כי מתוך הכת' הושלחו לרב נ"ר [=נטריה רחמנא]" (מבי"ט א [16], מא-1-6); "יעוד שלחו ידיהם בממון פדיון שבו"י שהושלחו ע"י ב"ד מהקהלות יצ"ו [=ישמרן צורן ויחיין] ליד איש נאמן" (שם-ב, קעא-1-23); "אלא כשיושלחו ויגיעו לשם" (שם-א, קסב-2-3); "כיון שאמר שיושלח הכל לידם" (שם, שם); "הוצרך לומר שיושלחו כלם ליד האפוטרופסי" (שם, קסב-2-4); "אלא א"כ אמר בפ"י שיושלחו הנכסים ליד האפוטרופסי" (שם, שם); "עד אשר יושלח אליו שטר מחילה מהאלמנה והיתומים" (מהרשד"ם-חוי"מ [16], תנ-1-1); "אם יושלחו הבגדים ללובראנץ" (ר' עקיבא איגר-תשובות חדשות-אה"ע [19], ה-10-1); "ואם יושלח גט למקום אחר בשם קאברשדאף יהיה בעיניהם ממש כמתעתע" (חתם סופר-ו-ליקוטים [19], מא-16-2); "דיותר טוב שיושלח מן ב"ד של שלשה לערכאות" (עין יצחק-ב-אה"ע [19], ו-9-5); "ויושלח ע"י הב"ד ע"י פאסט [=דואר] להשליח הקדום" (מהרש"ם-ז [19], קכג-6-4).

54. שמר: "אם לא יושמר החותם במקום משומר מאוד" (מנחת יצחק-ד [20], צא-3-1).

55. שני: "דברים סתומים שלא הושנו בגמרא כל צורכך" (ראב"ד [12], ו-2-3).

56. שקל: "ולשער כמה סיגופים יושקלו בחיוב כרת אין אנו יודעים עד מה" (חתם סופר-א-או"ח [19], קעה-2-3).

57. שרף: שמפאת המהירות לא ילבן באורך הזמן שתלתבן ויושרף מכל הצדדים" (מנחת יצחק-ג [20], סז-17-1).

23. מופע זה נמצא בתוך מובאה מדברי רש"י בקידושין נו ע"א, ואולם שם "המשולחת". קשה לשער שהרב איזנשטט, בעל "פנים מאירות", שינה כאן להופעל, שהרי באותו הקשר הוא נוקט גם "המשולחת". המופע שלפנינו אינו אלא טעות דפוס.

58. תלש : "מ"מ אם הוקבע בקרקע אינן מקבלין טומאה אם הותלשו אח"כ" (חיים ביד [19], מט-8-4); "ויותלש בתוכם גם שעל הקברים" (ר' עקיבא איגר-תשובות חדשות-יו"ד [19], יד-7-1).

59. תפס/ש : "מהו שיהיה מותר גם השני המותפס" (הריב"ש [14], שנ-1-23); "ואדרבה בלילה מותפס עליו כגנב יותר ויותר" (בי"ח החדשות [16], לב-2-5); "ואומר אני מעשי לפני יודעי דת ודין המותפסים בדבר זה" (ר' עוזיאל-ב-אה"ע וחוי"מ [19], קע-2-1); "מסר תמונת אשתו והילד שלו אשר היה מותפס בתוך תכשיט קטן של כסף" (מנחת יצחקא [20], צט-3-2).

"שהותפשו הספינות מלסטי והרגום" (מהרשד"ם-אה"ע [16], מד-4-5); "כי בלי ספק יותפס בשקר" (נודע ביהודה-מהד' תנינא-אה"ע [18], קנט-12-4); "יותפס כשקרן" (חתם סופר-ד-אה"ע-ב [19], קלז-16-1); "וודאי מירתת שלא יותפס לשקרן" (עין יצחקא-יו"ד [19], יז-8-13); "שמא יתבדה ויותפס שקרן" (שם, יז-9-13); "ואז יודע שהוא חי ויותפסו בשקרנים" (שם-א-אה"ע, יט-3-2); "דאם יתוודע האמת וותפס בשקר" (שם, כט-5-6); "והאברך ירא לנפשו פן יוודע ומסרוהו לארץ מולדתו ויותפס בקולר עבודת הצבאי" (מהרש"ם-ו [19], קלח-2-1); "הא אי אפשר שיותפס בה זיקה" (אחיעזר-א-אה"ע [20], ב-16-1); "דהיכא מרתת שלא יותפס בשקר מהימן א"י [=אינו יהודי] אפילו בלא מסל"ת [=מסיח לפי תומו]" (מנחת יצחק-ב [20], סג-17-1).

60. תרם : "דהא כ"ז [=כל זמן] שלא הותרם אסור אפילו לכהן ליטול בע"כ" (שרידי אש-ב [20], כה-61-1).

ג. מסקנות וסיכום

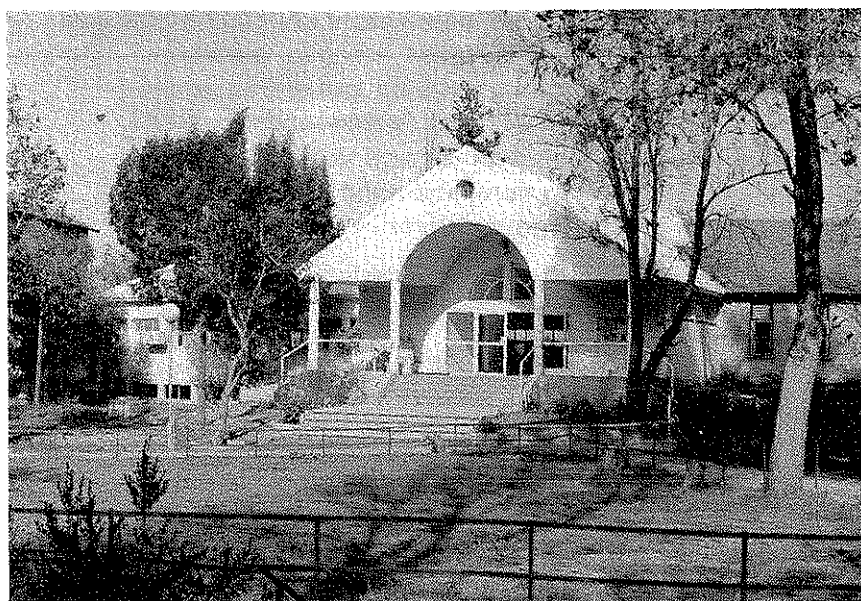
במאמר א, שבו הייתה התייחסות רק לפעלים המפורשים הנגזרים מ-60 השורשים הרלוונטיים, מצאנו, שהמעבר נפעל < הופעל חל בעיקר בחיבורים אשכנזיים שמן המאה ה-18 עד אמצע המאה ה-20. המעבר הוסבר בצורך שחשו הכותבים להוסיף ציין של פאסיב, תנועת u, באותן צורות שלא היה בהן ציין (u או נ), היינו בצורות העתיד של הנפעל²⁴. הסבר זה התבקש משום ש-93% מפועלי הופעל הנדונים היו צורות עתיד (וחלקן של צורות העבר, המוזדמנות בעיקר בחיבורים ספרדיים, אפסי, 7%). הכותבים האשכנזיים, שלא ביצעו את המכפל של פה"פ בצורות העתיד, נזקקו לציין של פאסיב, ובעיקר כשהיה קיים ה-agent (בפועל או בתחושתו של הכותב), והדבר הוביל אוטומטית ל: ייפעל < יופעל.

אם הסברה שהעלינו אמת היא, אזי צפוי שצורות הבינוני שבהן חל המעבר נפעל < הופעל תהיינה מעטות, שהרי בנפעל-בינוני קיים ציין של פאסיב (ני תחילית). את החיזוק (או ההפרכה) לסברתנו חיפשנו במסגרת הנתונים שהצגנו עתה.

24. במאמר א הבאנו גם את הסברו של אבינרי ודחייתו. ראה שם.

והנה, מתוך 60 השורשים הנדונים רק ב-12 יש צורות בינוני: בדקא1; בחוא1;
בטלא1; גרעא1; נגףא²⁵⁹; סתרא3; פגמא2; פטרא1; פסלא1; פרץא1; שלחא3;
תפס/שא4.

נמצא אפוא שהיחס בינוני-עבר-עתיד בשורשים שבהם מצאנום הוא 49/26/12,
ובמספר המופעים [550/42/28 = 88.7%/6.8%/4.5%]. מצב סטטיסטי זה מאושש ביותר
את הסברה שהעלינו. אם כוחו של ההסבר היה יפה כשנבדקו רק עבר ועתיד, היינו
הפעלים המפורשים, הרי הוא יפה שבעתיים משנבדקו גם צורות הבינוני.
אנו מסתפקים כאן בהצגת הנתון הסטטיסטי והעולה ממנו, ואיננו מנסים להסביר
את דרך היווצרותו של ההופעל בצורות העבר והבינוני (פרי אנלוגיה לעתיד?
דיפרנציאלית לקסיקאלית לצורות נפעל שהן במשמע שונה מהנדון? ועוד).

25. נגף הוא השורש היחיד שמספר מופעי בינוני-הופעל שלו הוא גדול יחסית. נראה שצורות אלה היו
"הכרחיות", שהרי "ניגף" משמעו 'הוכה, הובס', ולציון המשמע הנדון, 'חלה בחולי קשה (מגפה) או מת
ממנו', נדרש פועל שונה (דיפרנציאלית). ואגב האורח נציין, שהקליר השתמש למשמע זה בצורת פועל:
"חצות לילה נוגף במ כל בכור" (הקליר, בי פסח, בעשר מכות).